

Интероперабилност во правосудниот сектор во Северна Македонија

*Анализа за процена на тековната состојба и
потребата од воведување интероперабилност во
судските институции*

(Името на овој документ е: „Интероперабилност во правосудниот сектор во Северна Македонија“, користениот фонт на текст е Arial 11, единечен проред, 6 pt пред и потоа)

Миодраг Перишиќ, MSEE, ИТ експерт, проект „Поддршка на реформите во правосудниот сектор“
јули 2020 г.

Содржина

<u>Интероперабилност во правосудниот сектор во Северна Македонија</u>	1
<u>Кратенки:</u>	3
<u>Вовед</u>	3
<u>1. Тековни системи за управување со клучни податоци во правосудството</u>	5
<u>1.1 Систем за управување со предметите на судовите (AKMIS)</u>	5
<u>1.2 Систем за управување со предметите на јавното обвинителство (CMS)</u>	6
<u>1.3 Интегриран систем на управување со казнено-поправните установи (IPMS)</u>	6
<u>2. Интегриран правосуден систем</u>	7
<u>3. Препораки – Клучни барања на новиот систем</u>	9
<u>Модуларен дизајн</u>	9
<u>Автоматизирани работни процеси</u>	9
<u>Добро обмислени, прилагодливи, сложени критериуми за доделување предмети</u>	9
<u>Употреба на аудио/видео во судовите</u>	10
<u>Закажување судски седници/рочишта со учесниците во предметот (странки, адвокати, вештаци)</u>	10
<u>Хоризонтални интерфејси</u>	10
<u>Вертикален интерфејс до повисоките судови, Врховен суд</u>	10
<u>4. Општи барања за интероперабилност на јавните услуги</u>	11
<u>4.1 Вовед</u>	11
<u>4.2 Процена и избор на формализирани спецификации</u>	12
<u>4.3 Придонес кон процесот на стандардизација</u>	12
<u>5. Планирање на интероперабилноста</u>	13
<u>5.1 Подготовки за планирање</u>	13
<u>5.2 Избор на институции</u>	13
<u>5.3 Теми на интервјуата</u>	14
<u>5.4 Податоци и информации за интероперабилна размена</u>	14
<u>5.5 План за работа</u>	15
<u>5.6 Распоред на средбите</u>	15
<u>5.7 Очекувани резултати</u>	16
<u>Додаток 1: Интероперабилност - Информатички систем за интегрирано правосудство (IJIS)</u>	16
<u>Додаток 2: Факти за националната платформа за интероперабилност</u>	19

Кратенки:

PCM	Република Северна Македонија
МП	Министерство за правда
МИО	Министерство за информатичко општество
ПС	Правосуден систем
ИКТ	Информатичко-комуникациска технологија
ИС	Информатички систем
ЕУ	Европска Унија
BCPCM	Врховен суд на Република Северна Македонија
CCPCM	Судски совет на Република Северна Македонија
ЈО	Јавно обвинителство
КС	Казнено-поправен систем
ЈОРСМ	Јавно обвинителство на Република Северна Македонија
КПУ	Казнено-поправни установи
АКМИС	Информациски систем за автоматско управување со судски предмети
ИТ	Информатичка технологија
BCMS	Систем за управување со континуитетот во работењето
ИП	Интернет протокол
VPN	Виртуелна приватна мрежа
WAN	Мрежа на широко подрачје
LAN	Мрежа на локално подрачје
CMS	Систем за управување со предмети на јавното обвинителство
УИС	Управа за извршување санкции
АСЈО	Академија за судии и јавни обвинители
CCPCM	Судски совет на РСМ
СЈО	
BCPCM	Врховен суд на Република Северна Македонија
ЈОРСМ	Јавно обвинителство на Република Северна Македонија

Вовед

Прашањето за интероперабилноста, или платформата за електронска размена на разни надворешни документи и информации од интерес и употребата во институциите во рамките на правосудниот сектор, се покажа како клучна за подобра ефикасност, целисходност и употреба на ресурсите во повеќето институции во правосудството, пред сè во судовите.

Како таква, оваа тема е опфатена во „Стратегијата за информатичко-комуникациска технологија во правосудниот сектор“, издадена во февруари 2019 година, за периодот 2019-2024 година, каде е претставена на следниов начин:

„Воведувањето на платформата за интероперабилност како долгорочен приоритет во правосудните институции овозможува поврзување на сите институции, побрза размена на

податоци, безбедност на размената на податоци, достапност на податоците, поефикасна работа на самите институции и поефикасна и побрза услуга за крајните корисници.

Со развојот и/или надградбата на ИС (информатичкиот систем) во судството, едно од главните нешта што треба да се вградат во новата архитектура на ИС е интероперабилноста (архитектурата на информатичките системи треба да ги поддржува сите утврдени модели на интероперабилност и комуникација помеѓу апликациите).

Во овој поглед, треба да се разгледаат следниве аспекти:

- регулаторната рамка за интероперабилност во судството,
- вклучените организации треба да ги формализираат условите за соработка во договорите за интероперабилност,
- на организациско ниво, договорите за интероперабилност можат да бидат во форма на договори за услуги што предвидуваат обврски на секоја вклучена страна,
- на семантичко ниво, договорите за интероперабилност може да бидат во форма на референтни таксономии, шеми, шифри, податочни речници, секторски библиотеки итн.
- на техничко ниво, договорите за интероперабилност, заедно со спецификациите за интерфејс, протоколите за комуникација, спецификациите за пораки, форматот на податоци, безбедносните спецификации,
- усогласеност со веќе развиените и усвоени стандарди, како и со процедурите за интероперабилност,
- купената, инсталираната и конфигурираната опрема,
- организираните обуки, воведувањето и спроведувањето,
- дефинираните, развиените и обезбедените веб-услуги за институциите преку системот за интероперабилност”.

Во придружниот документ, „Акциски план за спроведување на стратегијата за ИКТ во судството 2019-2024“, под долгорочни приоритети (2019-2024), планот ги наведува следниве активности:

1. *Анализа за процена на тековната состојба и потребата од воведување интероперабилност во судските институции*
2. *Воспоставување регулаторна рамка*
3. *Склучување меморандуми за разбирање*
4. *Усогласеност со веќе развиените стандарди и процедури*
5. *Подготовка на студија на изводливост, истражување на пазарот за набавка на потребната опрема за интероперабилност*
6. *Подготовка на тендерска документација за набавка на опрема за интероперабилност*
7. *Набавка на опрема (инсталирана и конфигурирана опрема)*
8. *Организирање обуки*

Планираната временска рамка за реализација е четвртиот квартал на 2024 година, а буџетот треба да се утврди врз основа на студијата на изводливост. Вклучени институции: МП, ССРСМ, СПРО, ВСПСМ, ЈОРСМ, УИС; АСЈО, сите судови

Како што може да се види од овие два стратешки документи, прашањето на интероперабилноста е комплексно и бара голем број важни чекори во текот на наредните 4-5 години. Оттука, овој документ е првиот чекор во овој процес, бидејќи се обидува да го претстави моменталниот статус на клучните ИКТ системи на правосудниот сектор што ќе бидат засегнати од промените, нивните потенцијални подобрувања во однос на барањата за интероперабилност, но и процесот на планирање за ефективно да се воведат овој важен дел од самата стратегија за ИКТ.

Исто така, овој документ го унапредува преминот од постојниот АКМИС систем за управување со судски предмети во правосудниот систем во Северна Македонија до новиот, надграден систем од тој вид, со различна архитектура и функционални карактеристики. Овие елементи ќе бидат предмет на натамошни дискусии и подобрувања, пред сè на Советот за ИКТ, со вклучување и други

релевантни чинители и поединци, што на крајот ќе резултира со конечен предлог. Што се однесува до ваквиот систем во организацијата на Јавното обвинителство, Системот за управување со предмети (CMS), овој документ дава коментари за неговите клучни карактеристики и недостатоци, кои може да се отстранат со создавање подобрена верзија на овој инаку прилично модерен систем. Истото важи и за новиот, штотуку воведен, централизиран IPMS систем за сите казнено-поправни установи.

1. Тековни системи за управување со клучни податоци во правосудството

Важно е да се разгледа каква е моменталната состојба со системите за управување со клучни податоци во правосудниот сектор во Северна Македонија и кои алатки и процеси се користат. **Овој преглед може да помогне подобро да се разберат потребите за интероперабилност во рамките на овој сектор.** За таа цел, ќе ги наведеме и разгледаме карактеристиките на некои од клучните компоненти:

1.1 Систем за управување со предметите на судовите (АКМИС)

- АКМИС е дистрибуиран систем за управување со предмети, со истот примерок на инсталиран софтвер во сите судови во земјата, без оглед на нивното ниво во судската хиерархија.
- Единствен исклучок е Врховниот суд на РСМ, во кој исто така е инсталиран примерок на АКМИС системот и имплементирани се дополнителни централизирани функционалности за потребите на сите судови на РСМ. Во Врховниот суд покрај тоа што се инсталирани централните номенклатури на АКМИС системот, на дневна база се собираат анонимизираните одлуки од сите судови за објава на веб порталите, се собираат одредени информации за предметите од сите други судови потребни за казнената евиденција, електронската достава на судски документи како и одредени информации од предметите на сите судови потребни за електронска размена со другите институции (Централен регистар, Службен весник, Јавно обвинителство итн).
- АКМИС системот е развиен пред повеќе од една деценија, а неговата технолошка основа сега е застарена, што е уште една причина за негово обновување.
- Како резултат на теренската демонстрација и дискусиите со компанијата што првично го дизајнираше АКМИС и сè уште ги обезбедува неговите ажурирања и одржување (EDUSOFT од Скопје), беа забележани неколку клучни нови карактеристики, поврзани со интероперабилноста на системот:
 - Двонасочен пристап до разни регистри во Централниот регистар, покрај стечајните управници: правни лица, адвокати, нотари и сл.;
 - Пристап до Управата за водење на матичните книги, информации за граѓаните;
 - Подобрувања на алгоритмот за избор на судија за нов случај;
 - Можност за електронска размена на предмети помеѓу пониските и повисоките судови, во рамките на АКМИС
- Нашиот проект, „Поддршка на реформите во правосудниот сектор“, во јануари 2020 година организираше обука од типот „Отворен простор“, каде АКМИС беше една од четирите главни теми за дискусија и предлози, од страна на широк спектар на ИКТ персонал од различни институции од правосудниот сектор, вклучително и членови на Советот за ИКТ. Клучните промени на АКМИС, предложени на овој настан, се:
 1. Централизирано, интегрирано решение за управување со предмети за сите судови во иднина;
 2. Поприлагоден на корисниците, полесен за користење;
 3. Да може централно да креира утврден збир на ад хок редовни статистички извештаи, како и по избор;
 4. Систем во рамките на правосудството, управуван од целосен ИКТ тим;
 5. Подобра интеграција со другите судски системи (на пример, FEMIDA, аудио-снимање);

6. Подобар, поширок пристап на граѓаните до разни информации во рамките на АКМИС до кои може надворешно да се пристапи;
 7. Задолжително користење електронски потписи за пристап во системот однатре;
 8. Употреба на нови ИКТ технологии: вештачка интелигенција, деловна интелигенција (словенечкото правосудство користеше ДИ, на пример);
 9. Обезбедување стручно управуван објект за закрепнување од катастрофи;
 10. Брзината на интернетот да се зголеми на некои локации;
 11. Промена на мрежната архитектура за сите судови;
 12. Долгорочно решение за сите релевантни и потребни лиценци за софтвер;
 13. Потребен е целосен, редовен електронски систем за архивирање;
 14. База на податоци за најдобрите судски практики, редовно ажурирана;
 15. Централизиран веб-портал за судовите;
 16. Електронски сертификати достапни за граѓаните во сите судови.
- Бројот, разновидноста и опсегот на овие коментари укажуваат на застареноста на АКМИС и општоприфатената потреба за негова замена со посовремен, ажуриран софтвер. Тука се дополнително разгледани некои, ако не и сите овие предложени карактеристики и ажурирања.
 - **Барања за интероперабилност:** конкретен пакет барања се поврзува со идната интероперабилност на новиот систем:
 - Целосна интероперабилност, со употреба на платформата за размена на податоци на МИОА (потребни се законски измени):
 - помеѓу судовите на сите нивоа (хоризонтално, вертикално);
 - со другите правосудни институции: обвинителство, казнено-поправни установи, полиција;
 - релевантни надворешни организации: МВР, УЈП, Централен регистар, Управа за водење на матичните книги

1.2 Систем за управување со предметите на јавното обвинителство (CMS)

Овој систем за управување со предмети е дизајниран и спроведен многу подоцна (2014-2015 г.), така што тој е веб-систем, и како таков треба да биде достапен на која било локација на ЈО, без потреба од локално инсталирање софтвер, освен се разбира достапен веб-прелистувач на секоја компјутерска станица. Во основа, има три дефинирани улоги со различно ниво на права: обвинител, помошник обвинител и регистратор.

Системот има неколку проблеми што треба да се решат:

- Одлуките на ЈО, обично се изготвуваат во *word* документ, треба да се скенираат, да се внесат во системот (не може директно да се изготвуваат, во рамките на системот)
- Нема соодветни алатки за креирање целосни статистики, на пример, на годишно ниво, така што потребна е долготрајна, мануелна работа секоја година за да се изготват
- Иако на екранот има можност за поврзување со судот (интероперабилност) „Испрати до суд“, оваа функција не е во употреба
- Потребно е да се користат дигитални потписи и да се потпишат одредени меѓусебни договори, со цел да се обезбеди интероперабилност со другите потребни институции, како што е полицијата

Целосната организациска структура на Обвинителството има проблем со недоволен број на ИКТ персонал за навистина да ги задоволи потребите на организацијата (само едно лице со полно работно време во централната локација во Скопје)

1.3 Интегриран систем на управување со казнено-поправните установи (IPMS)

Овој нов, најсовремен систем беше неодамна дизајниран и спроведен, со централен систем во седиштето на Управата за извршување санкции (УИС) во Скопје, а има врски со сите казнено-поправни локации низ Северна Македонија, каде е инсталиран дополнителен хардвер за да се овозможат директни врски до централниот систем. Системот, исто така, тврди дека е во согласност со Националната стратегија за ИКТ 2019-2024 за воспоставување централизиран систем за интегрираниот систем за управување со казнено-поправните установи за Управата за извршување санкции.

Главните цели на овој потфат се во согласност со целите на тековната Стратегија за ИКТ на правосудството во Република Северна Македонија:

- Обнова на хардверот и инфраструктурата со цел да се обезбеди одржливост на системите и да се намали ризикот од големи прекини
- Спроведување нов информатички систем со цел да се обезбеди централизација и интеграција на информатичкиот систем на правосудството и да се задоволат потребите на Управата за извршување санкции (УИС) и поврзаните казнено-поправни установи за поддршка на деловните процеси и протокот на информации што ќе овозможат УИС да врши надзор над казнено-поправните установи.

Новиот систем ги овозможува следниве клучни функционалности:

- Функција за известување: IPMS им овозможува на корисниците од УИС да ги следат капацитетите и да генерираат статистички извештаи. Освен однапред дефинираните извештаи, корисниците од УИС треба да создаваат брзи ад хок извештаи со употреба на податоци во реално време од сите затвори, кои не можат се обезбедат со децентрализирана архитектура
- Унифицирање на внатрешните процеси и обрасците за документи во КПУ: Внатрешните процеси во затворите претходно не беа целосно унифицирани. Со спроведување на IPMS, унифицирани се внатрешните процеси и документите што се користат во процесите во сите КПУ. Ова е предуслов за точно известување од IPMS системот. Затоа, крајните корисници ќе имаат една апликација што ќе се користи во сите установи и ќе го следат истиот процес.
- Оптимално и ефикасно одржување и поддршка на системот: КПУ немаат доволно квалификуван персонал во затворите за администрирање, за одржување на локалниот хардвер и синхронизација на податоците до централната локација. Со централизирано решение, одржувањето на IPMS е поедноставено и може да се намали трошокот за одржување. Со многу бази на податоци, дури и ако тие се изградени на истата платформа, потребна е посебна поддршка за секоја база на податоци.

Идни подобрувања на системот и потенцијал за интероперабилност:

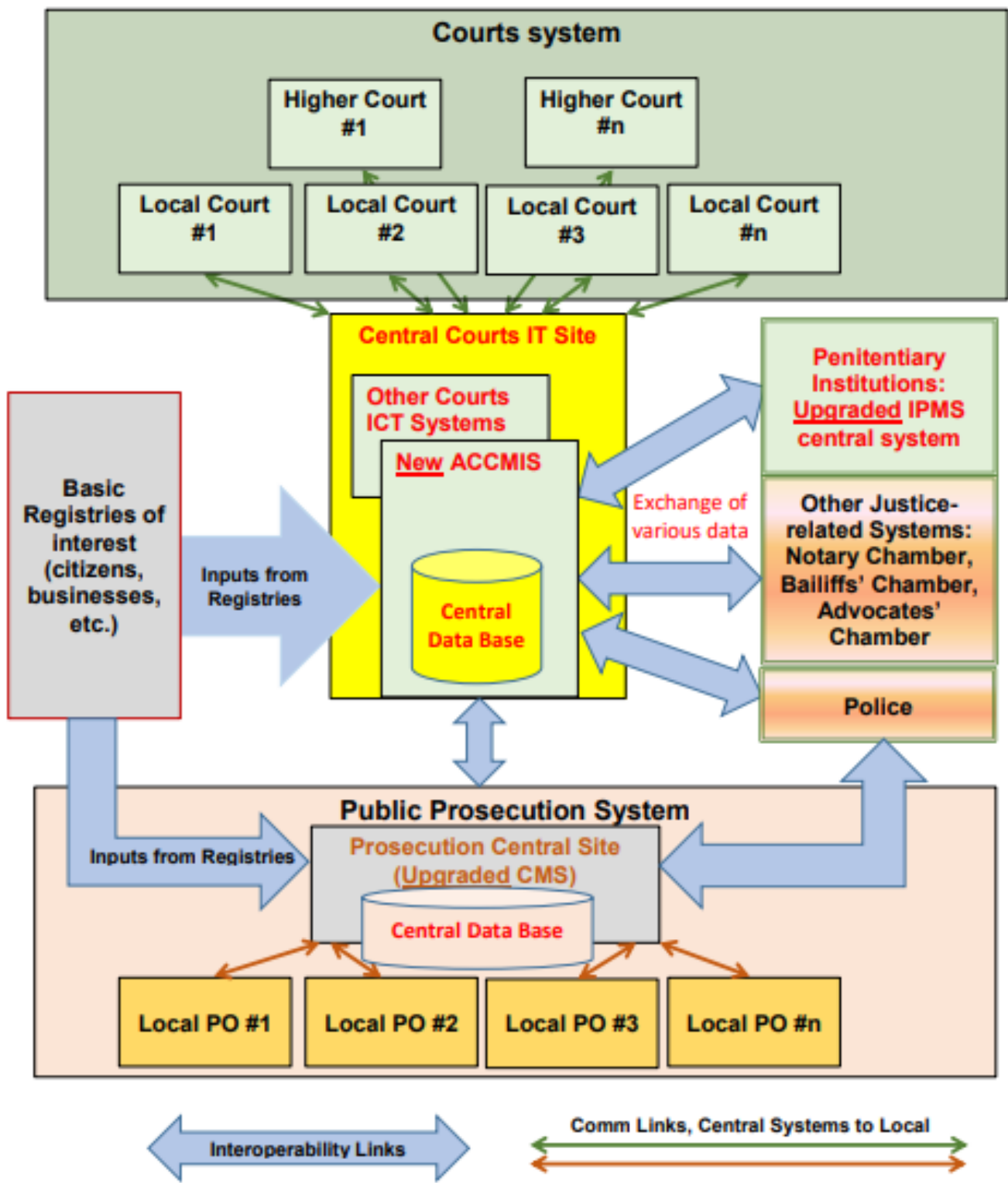
1. Спроведувањето на идните законски и организациски измени ќе бара измени во IPMS системот, кој ќе се поедностави со користење централизиран систем.
2. Канцелариите за пробација треба да бидат поврзани со IPMS. Канцелариите за пробација ќе го користат системот. Корисниците од канцелариите за пробација не се организирани од затворите, па така тие треба да пристапат само до централизираниот систем што ги содржи сите податоци, наместо до системот во поединечните затвори.
3. **Можност за интеграција на IPMS и размена на податоци со други информатички системи во судството.** Идниот IPMS ќе биде дел од ИТ системот во судството со цел размена на податоци и информации (како што се системите за управување на судовите). Кога системската архитектура би била децентрализирана, интеграцијата би била сложена (или целосно невозможна).

2. Интегриран правосуден систем

Кога се размислува за дизајнот и функционалноста на идниот интегриран правосуден систем, треба да се земат предвид не само неговата внатрешна функционалност, туку и неговите

надворешни врски со различните институции, т.е. барањата за интероперабилност. Овие надворешни врски треба да овозможат поефикасно работење на судовите, со помалку непотребни одложувања, користејќи сигурни надворешни извори на информации, но исто така и да можат да разменуваат разни видови информации и документи со други засегнати страни во сите процеси во правосудството.

На графиконот графички е прикажано кои се овие надворешни извори на информации и субјекти за размена на податоци. Некои од нив, како што се државните регистри, ќе бидат само во функција на непосредни извори на клучни информации за граѓаните, деловните субјекти и сл., со цел судиите и другиот судски персонал да можат директно да ги преземаат ваквите информации, по електронски пат, и да ги користат за пополнување на податоците за предметот што се бараат според законот. Некои други, како што е државното обвинителство, ќе имаат можност да ги разменуваат сите податоци за предметот директно со соодветниот суд, за да не дојде до непотребни одложувања со физичкото пренесување на таквите податоци во печатена форма, како што е во моментот. Конечно, поради тоа што СИТЕ судови се поврзани со истиот систем, ќе постои можност првостепените судови да ги разменуваат податоците за предметите директно со повисоките судови и обратно.

3. Препораки – Клучни барања на новиот систем

Овие клучни барања на новиот систем се релевантни како за подобра, поефикасна и проширена употреба на системот, со користење модерни технологии, така и за полесен пристап до можностите за интероперабилност.

Модуларен дизајн

Нема причина зошто новиот CMS систем да не биде дизајниран на модуларен начин, со цел да се опфатат сите можни видови предмети во судовите, а да се активира конкретен модул за конкретен случај, во конкретниот суд, кога тоа е неопходно.

Модуларниот дизајн значи дека многу вообичаени активности, како што се примање документи, издавање наредби, испраќање покани за присуство на судски рочишта, итн., може да се вршат за сите видови предмети, при што се остава конкретни активности да се вршат за конкретен вид предмети во рамките на конкретен модул.

Овој „универзален CMS“ систем ќе може да служи за секаков вид предмети, во различни видови судови. Дизајнот на таквиот систем треба да го следи процесот „чекор по чекор“, каде што модулите за различните типови предмети може да се создаваат последователно, најпрвин најмногу користените (на пример, граѓанските предмети).

Автоматизирани работни процеси

Под „автоматизирани работни процеси“ мислиме на дизајнот на новиот CMS систем што треба соодветно да го мапира процедуралниот алгоритам за секој вид предмет (граѓански, кривичен, управен и сл.) во низа активности со чија помош ќе се вршат навремени дејствија од страна на секој член на персоналот во судот, вклучително и судиите, во зависност од тоа каде се одвива процесот на предметот во моментот. Со употреба на „кориснички ориентиран“ кориснички интерфејс (екран), таквиот систем би довел до соодветно и навремено дејствување од страна на одговорниот персонал во одреден момент во предметот, што е неопходно за натамошно негово процесирање.

Исто така, системот треба да одреди соодветна временска рамка за извршување на тоа дејствие, според судскиот законик, и да го предупреди одговорното лице ако и кога ова време на одговор за дејствието не се почитува.

Ова значи дека самиот систем го води секој член на судскиот персонал што треба да биде вклучен во предметот да изврши одредено дејствие во одредено време, со цел да се овозможи правилен и навремен тек на постапката на предметот.

Добро обмислени, прилагодливи, сложени критериуми за доделување предмети

Еден од клучните проблеми со судскиот систем што моментално се користи е неговата способност правилно да го балансира доделувањето на работата на различните судии во истиот суд, користејќи некои важни параметри на предметот. Ова може да доведе до ситуации кога, до крајот на годината, некои судии имаат премногу предмети, во споредба со другите колеги. Секако, ова резултира со незадоволство кај судиите, а веројатно може и да поттикне гласини за неправеден третман на некои судии.

За да се избегнат овие ситуации, од клучно значење е да се редизајнира алгоритмот (методот) на доделување предмети на начин што ќе се обезбеди барем одредена рамнотежа помеѓу бројот на предмети на судиите во текот на годината. Методот може да ги земе предвид следниве критериуми, или само неколку од нив, или сите:

- Последователен редослед на судиите што постапуваат по одреден вид предмети (на пример, граѓански предмети);
- Сложеност на предметот (на пример, колку странки, вредност на предметот итн.) во споредба со предметите што веќе ги имаат судиите;

- Колку предмети неодамна му биле доделени на секој судија (на пример, во последните 30 дена);
- Сите други релевантни критериуми.

Препорачливо е, од искуството со други слични системи, да не се прават овие критериуми премногу комплицирани, бидејќи може да доведат до несакани и неочекувани резултати. Доколку новиот CMS систем се наоѓа на централна локација, со единствена база на податоци, тогаш исто така би било можно во секој момент да се одреди тековниот број на предмети на секој судија, врз основа на нивниот закажан број на расправи, вкупниот број учесници во сите предмети на конкретниот судија (сведоци, адвокати, вештаци итн.), и/или вредноста на сите предмети. Во најмала рака, барем вкупниот број на предмети од ист тип треба да биде близу еднаков за сите судии, до крајот на годината.

Употреба на аудио/видео во судовите

Предлагаме идните системи за аудио снимање, за разлика од тие што тековно се користат, старите системи, кои не се поврзани со АКМИС, да станат составен дел на новиот CMS, при што снимките ќе бидат во истата база на податоци како и другата документација за предметот, и на тој начин ќе бидат достапни за употреба во кој било момент при процесирањето на предметот.

Што се однесува до потенцијалната видео компонента, може да биде корисно во ситуации кога барем некои од страните доаѓаат на рочиштето од далеку, со видео сведочење на далечина да се заштеди напор и пари. Во тој случај, се јавува прашањето за обезбедување потврдена локација за видео на далечина, за судот да биде сигурен дека сведокот дава изјава од безбедна локација.

Закажување судски седници/рочишта со учесниците во предметот (странки, адвокати, вештаци)

За ефикасно закажување судски рочишта од страна на судиите и/или нивните помошници, потребно е судовите да имаат системи за директно електронско доставување за да стапат во контакт со сите странки во одреден предмет. Во моментот, судовите можат да доставуваат документи до нотарите и до оние адвокати што се претплатени на системот; некои адвокати намерно не се поврзани со цел понекогаш да се одложи целиот процес. Оттаму, правниот систем треба да направи да биде задолжително адвокатите да бидат поврзани и достапни за сигурно електронско доставување.

За електронско доставување документи до сите странки, и судовите и другите учесници треба да користат електронски потписи, што е овозможено со закон. Постојат и други методи за сигурна достава на документи, кои треба да се земат предвид за поголема ефикасност на системот.

Хоризонтални интерфејси

За да може системот за управување со судските предмети да стане навистина ефикасен, неопходно е да се осигури судиите и другиот судски персонал да можат веднаш да ги добијат сите потребни информации, кога тоа е потребно, било од други институции или државни регистри или од други можни извори.

Од таа причина, новата апликација на CMS треба, пред сè, директно да може пристапува до основните државни регистри. Ова ќе му овозможи на судот веднаш да ги обезбеди потребните детали за странките во предметот директно од релевантните извори.

Вертикален интерфејс до повисоките судови, Врховен суд

Методот за размена на документи за предметот денес, било помеѓу судовите со иста надлежност или со различна, е преку испраќање документи, како што е предвидено со закон. Оттаму, промената во електронска достава на овие документи, со цел да се забрза процесот, но и да се направи посигурен, подразбира менување на некои законски услови. Откако тоа ќе се направи, новиот, централизиран систем може релативно лесно да дозволи пристап до истиот предмет од друг суд, кој потоа би го евидентирал како свој предмет, но системот ќе ја задржи претходната судска евиденција на истиот предмет.

4. Општи барања за интероперабилност на јавните услуги

Овие барања се еден од најкомплексните проблеми што треба да се решат при дизајнирањето на новиот АКМИС систем, како и при надградбата на тековниот CMS на обвинителството. Во моментот, платформата за интероперабилност, со своите основни принципи, концептуален модел, нивоа на интероперабилност и потребни договори, како и другите општи елементи се опишани во материјалот изготвен со учество на Министерството за информатичко општество и администрација, под името „Македонска рамка за интероперабилност (МРИ) за македонските јавни услуги“. Во неа, интероперабилноста се дефинира како:

„Интероперабилноста, во контекст на испорака на македонски јавни услуги, подразбира способност на одделни и различни организации да комуницираат кон взаемно корисни и договорени заеднички цели, вклучувајќи споделување на информации и знаење помеѓу организациите преку деловните процеси што ги подржуваат, а со помош на размена на податоци помеѓу нивните респективни ИКТ системи“.

4.1 Вовед

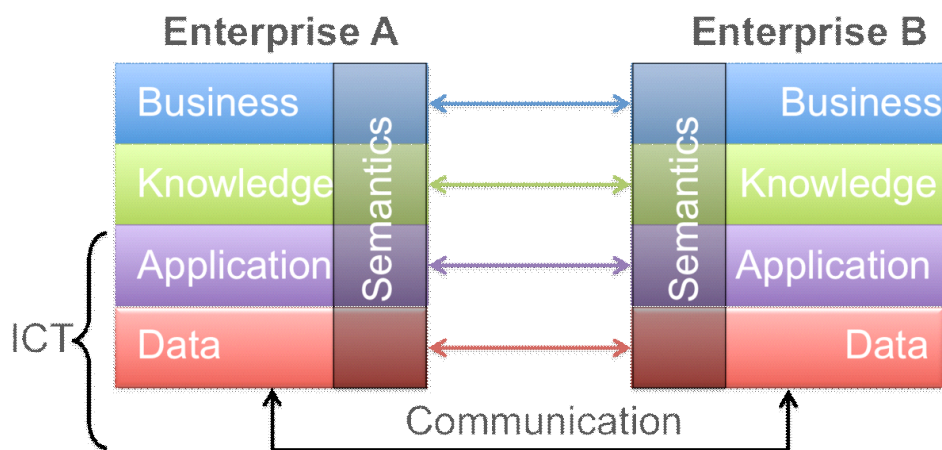
Овој материјал предлага еден пристап за да се олесни соработката помеѓу јавните администрации за обезбедување одредена македонска јавна услуга. Како што е наведено во целиот документ, обезбедувањето македонски јавни услуги бара соработка меѓу различните јавни администрации на различно ниво на интероперабилност. За секое ниво, вклучените организации треба да ги формализираат договорите за соработка во договори за интероперабилност; овие договори треба да бидат изготвени со доволно детали за да се постигне нивната цел — обезбедување македонска јавна услуга — притоа оставајќи ѝ на секоја организација максимална внатрешна автономија.

На правно ниво, договорите за интероперабилност се конкретни и обврзувачки преку законодавството, вклучувајќи ги и македонските директиви и нивното транспонирање во организациска регулатива, или билатерални и мултилатерални договори, кои не се во рамките на опсегот на МРИ.

На организациско ниво, договорите за интероперабилност, на пример, можат да бидат во форма на меморандуми за разбирање или договори за услуги во кои се наведуваат обврските на секоја страна што учествува во меѓуорганизациските/меѓусекторските деловни процеси. Договорите за интероперабилност на организациско ниво ќе ги дефинираат очекуваните нивоа на услугата, процедурите за поддршка/ескалација, деталите за контакт, итн., и притоа кога е неопходно се повикуваат и на основните договори на семантичко и на техничко ниво.

На семантичко ниво, договорите за интероперабилност може да бидат во форма на референтни таксономии, шеми, шифри, податочни речници, секторски библиотеки итн.

На техничко ниво, договорите за интероперабилност вклучуваат спецификации за интерфејс, комуникациски протоколи, спецификации за пораки, податочни формати, безбедносни спецификации или спецификации за динамична регистрација и откривање услуги. И покрај тоа што договорите за интероперабилност на правно и на организациско ниво вообичаено би биле мошне конкретни во поглед на засегнатата македонска јавна услуга, договорите за интероперабилност на техничко ниво и - до помала мера - на семантичко ниво честопати може да се мапираат на постојните формализирани спецификации.

При обидот да се спроведат договорите за интероперабилност на техничко или на семантичко ниво, може да се јави избор на повеќе еквивалентни, конкурентни спецификации што би можеле да обезбедат основа за таквите договори. Јавните администрации можат да одлучат да поддржат повеќе формализирани спецификации или технологии со цел да комуницираат со граѓаните и со деловните субјекти. Меѓутоа, заради поголема ефикасност, тие треба да го намалат колку што е можно повеќе бројот на формализирани спецификации и технологии во текот на соработката за обезбедување македонска јавна услуга.

Честопати се донесуваат слични одлуки не само со цел да се обезбеди една македонска јавна услуга, туку во рамките на поширок контекст на соработката во рамките на една или помеѓу организациите. Во овој контекст, тие треба да имаат предвид дека внатрешните интерфејси може во иднина да станат надворешни кога ќе се оформат нови македонски јавни услуги. Одлуките за тоа кои формализирани спецификации и технологии ќе се користат за да се гарантира интероперабилноста за македонските јавни услуги треба да се засновани на транспарентност, правичност и недискриминација. Еден начин на кој може да се реализира тоа е да се постигне согласност за заедничка методологија за процена и процес на избор.

4.2 Процена и избор на формализирани спецификации

Кога јавните администрации избираат формализирани спецификации или технологии за да обезбедат интероперабилност, тие треба да ги проценат релевантните формализирани спецификации. Таа процена треба да биде прилагодена на конкретните потреби од интероперабилност на засегнатата јавна администрација, но заснована на објективни критериуми, примарно поврзани со функционалните потреби од интероперабилност. Доколку неколку формализирани спецификации ги исполнуваат функционалните потреби од интероперабилност, може да се применат дополнителни критериуми за квалитет на спроведувањето, пазарна поддршка, потенцијал за одново користење и отвореност.

Спецификации, отвореност и одново користење

Степенот на отвореност на една формализирана спецификација е важен елемент за утврдување на можноста за размена и одново користење на софтверските компоненти за спроведување на таа спецификација. Ова е применливо и кога таквите компоненти се користат за воспоставување нови македонски јавни услуги. Доколку принципот на отвореност целосно се применува, сите заинтересирани страни имаат еднаква можност да придонесат за развојот на спецификацијата, а јавното прегледување е дел од процесот на одлучување.

Спецификацијата е достапна за секој да може да ја проучи; како резултат на позитивниот ефект врз интероперабилноста, користењето на таквите отворени спецификации, кои ги имаат претходно споменатите карактеристики, како и размената и одновото користење на софтверот што ги спроведува таквите отворени спецификации, се промовира во многу политики и се препорачува за обезбедувањето македонски јавни услуги.

Позитивниот ефект од отворените спецификации се демонстрира и од интернет еко-системот. Сепак, јавните администрации може да одлучат да користат помалку отворени спецификации доколку не постојат отворени спецификации, или доколку не ги исполнуваат потребите за функционална интероперабилност. Во сите случаи, спецификациите треба да бидат развиени и доволно поддржани на пазарот, освен ако се користат во контекст на создавање иновативни решенија.

4.3 Придонес кон процесот на стандардизација

Во некои случаи, јавните администрации може да се соочат со фактот дека нема достапна соодветна формализирана спецификација за конкретна потреба во една конкретна област. Доколку треба да се развијат нови спецификации, конкретната јавна администрација може или самата да ги развие спецификациите и да го предложи резултатот за стандардизација, или пак, да побара нова формализирана спецификација што би ја развиле организации за развој на стандарди. Дури и во случаи кога има достапни постоечки формализирани спецификации, тие се менуваат со време и искуството покажува дека за финализирање на ревидирањата честопати е потребно подолго време. Активното учество на владата во процесот на стандардизација ја намалува загриженоста за одложувања, го подобрува прилагодувањето на формализираните спецификации на потребите на јавниот сектор, и може да им помогне на владите да останат во чекор со технолошката иновативност.

5. Планирање на интероперабилноста

Првата компонента на Акцискиот план на Стратегија за ИКТ во однос на прашањето на интероперабилноста е *„Анализа за процена на моменталната состојба и потребата од воведување интероперабилност во судските институции“*. За да се потпомогне оваа компонента, мора да се преземат одредени првични чекори. Овие чекори вклучуваат:

- Подготовки за планирање
- Избор на институции
- Содржина на интервјуата
- Размена на информации и податоци
- План за работа: активности, средби и временска рамка

5.1 Подготовки за планирање

Подготовките за планирање се однесуваат на подготовките на релевантни материјали, теми и прашања што треба да се опфатат при извршувањето на работниот план. Во моментот има неколку различни извори на информации во врска со прашањето на интероперабилноста. Секако, еден од нив е збир документи за интероперабилноста во јавниот сектор во Северна Македонија, во рамките на проектот „Поддршка на реформите во државната служба и јавната администрација“, вклучувајќи ја *„Македонската рамка за интероперабилност (МРИ) за македонските јавни услуги“*. Другиот е неодамна објавен нацрт на *„Подготовка на долгорочна национална стратегија за ИКТ 2020-2025, Северна Македонија, Национална Стратегија за ИКТ 2020-2025“*.

Исто така, за да се разберат потенцијалните пречки за успешно спроведување на интероперабилноста, особено во судовите и обвинителствата, мора да се имаат предвид и тековните и идните клучни карактеристики и начинот на работење на главните ИКТ системи во овие институции, т.е. АКМИС за судовите и CMS за обвинителствата. Дизајнот на нивната идна функционалност, карактеристики, архитектура и можност за комуникација со други системи мора да вклучува барања за интероперабилност, дефинирани за секоја од потенцијалните други институции што ќе бидат таргетирани како партнери за размена на информации.

5.2 Избор на институции

Од бројните претходни средби со различен персонал од правосудниот сектор, произлегува дека очигледни кандидати за натамошни дискусии и барање мислења на темата за интероперабилноста се:

- Работна група за ИКТ (МП, судови, ЈО)
- Врховен суд на РСМ
- Совет за ИКТ
- Основно јавно обвинителство во Скопје
- Совет на јавни обвинители на РСМ
- Работна група на ЈО во РСМ
- Судски совет на РСМ
- Судски буџетски совет на РСМ
- Нотарска комора на РСМ
- Адвокатска комора на РСМ
- Министерство за информатичко општество и администрација
- Edusoft, развој на софтверот за АКМИС
- Министерство за внатрешни работи, Сектор за телекомуникации
- Управа за извршување санкции
- Академија за судии и јавни обвинители
- МАРнет, академска истражувачка мрежа
- Централен регистар на РСМ
- Регистар на деловни субјекти
- Избрани судии, обвинители и службеници

5.3 Теми на интервјуата

- Како да се постигне усогласеност со другите правила и документи, со кои се регулира интероперабилноста на ИКТ во рамките на РСМ (национална Стратегија за ИКТ, документи на македонската рамка за интероперабилност (МРИ) на МИОА)?
- Кои се клучните потреби во однос на податоците/информациите за судовите и јавните обвинителства?
- Кои технички, организациски и процедурални мерки треба да ги преземат сите институции што бараат интероперабилност?
- Обемот на податоци за размена помеѓу различните институции и нивните варијации со текот на времето
- Создавање табели и списоци со утврдени податоци потребни за интероперабилна размена, од страна на институциите, важност, обем и сл.
- Назначување лица за контакт од страна на сите вклучени институции, за натамошни активности за интероперабилност

5.4 Податоци и информации за интероперабилна размена

5.6.1 Идентификување и собирање податоци

Податоците што ќе бидат од интерес за процесот на интероперабилност се во основа сите податоци што денес судовите или обвинителствата ги добиваат преку мануелен процес, т.е. со писмени барања до разни надворешни институции. Затоа, овие информации сега мора да им бидат познати и на судовите и на обвинителствата, а ова е само прашање на прибирање на овие информации и нивно претворање во употреблив збир списоци, табели и сл.

Би било неопходно да се замолат и судските и обвинителските институции да направат анализа и да креираат збир на овие податоци што ќе бидат разгледани, како потенцијални кандидати за интероперабилност, нивниот приоритет, итн.

Судови:

- Почеток на судскиот процес (предмет): првични податоци потребни за целосно идентификување на странките во предметот, правните застапници, вештаците што треба да бидат вклучени, други извори на информации за предметот

- Процесот на сослушувања и собирање информации за време на траењето на судскиот предмет: дополнителни податоци за странките во предметот, од различни институции, дополнителни генералии, итн.
- Исходот на предметот, пресудата и другите релевантни информации што треба да се дистрибуираат на странките: наоѓање на адресите за испраќање на пресудата итн.

Јавни обвинителства:

- Почеток на правниот процес (истрага): првичните полициски податоци потребни за да се започне истрагата, вештаците што треба да бидат вклучени, други извори на информации за потенцијалната страга на предметот
- Процесот на сослушување и собирање информации за време на траењето на предметот на ЈО: податоци за обвинетите
- Исходот на истрагата, одлуката дали да се покрене обвинение: информациите за обвинението треба да бидат испратени електронски до надлежниот суд

5.6.2 Механизми за размена на податоци

Со дел од учесниците, ќе се постават прашања во врска со можните и одобрените механизми за размена на податоци, во согласност со пристапот на МИОА и документите усвоени во таа смисла. Ова главно се однесува на механизмите за „асинхрона“ и „синхрона“ размена, кои се однесуваат или на директен пристап до оддалечени податоци или на нивен пренос за натамошна употреба од страна на барателот.

5.6.3 Обем и ограничувања на податоците

За да може да се проценат севкупните напори и капацитети потребни за ефективно применување на интероперабилноста помеѓу кои било две институции, ќе бидат потребни некои првични процени за вкупниот обем, засновани на дневни/седмични/месечни просеци и максимални потребни вредности.

Исто така, треба да се разговара за достапноста на некои од податоците што се потребни за размена и нивните ограничувања, поврзани со можните законски, оперативни и технички ограничувања.

5.5 План за работа

Овој план за работа мора да го земе предвид времето на располагање за оваа активност во рамките на нашиот проект, како и преостанатото време до предвидениот завршеток на проектот (декември 2020). Оттука, повеќето интервјуа, средби и дискусии ќе треба да се извршат во период од два месеци (почетокот на септември до почетокот на ноември 2020 година).

Иако секако ќе има поединечни интервјуа каде што е целисходно, ќе се обидеме и да заштедиме време со организирање тркалезни маси/средби на кои можеме да имаме претставници од повеќе различни институции, и за да заштедиме време и да можеме директно да разменуваме мислења во текот на овие настани.

На крајот на планираните консултации, во заклучоците ќе бидат евидентирани сите конкретни резултати, списоци на потенцијални податоци за размена помеѓу кои било две институции, забележани процедурални, правни и технички потреби и ограничувања.

Врз основа на нив, ќе се извлечат натамошни заклучоци во врска со идните чекори и планови за целосно спроведување на интероперабилноста низ целиот сектор, кои треба да се завршат до 2024 година. Овие заклучоци ќе бидат предложени за целосно усвојување од страна на Советот за ИКТ, а подоцна ќе се достават до Министерството за правда, за натамошна употреба

5.6 Распоред на средбите

Институција	Настан	Седмица 1	Седмица 2	Седмица 3	Седмица 4	Седмица 5
-------------	--------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

		(подготовка на активности)				(подготовка на резултати)
Совет за ИКТ	Месечна средба на Советот					
Работна група за ИКТ	Средба на групата					
Нотари, адвокати	Тркалезна маса					
Централен регистар, Регистар на деловни субјекти	Тркалезна маса					
МИОА, Сектор за телекомуникации на МВР	Тркалезна маса					
ССРСМ, СБСРСМ	Тркалезна маса за потребите на судовите					
Совет на ЈО, ОЈО Скопје	Тркалезна маса за потребите на ЈО					
ВС, избрани судии, УИС	Тркалезна маса					
Академија за судии и јавни обвинители	Средба					
МАРнет, Edusoft	Средба					

5.7 Очекувани резултати

Овие консултации или со заинтересирани правосудни институции или со други надворешни организации што би можеле да бидат вклучени во активностите за интероперабилност во текот на следните неколку години, треба значително да придонесат за:

- Подобро разбирање на **очекувањата и потребите на сите** во однос на интероперабилноста
- Сумирање на **најважните и најпродуктивните врски помеѓу институциите**, кои потоа може да бидат во фокусот на следните чекори;
- Изготвување на потребните активности на **правно, организациско, семантичко и техничко ниво**, за да се создадат сите потребни услови за спроведување на интероперабилноста во целиот сектор;
- Евидентирање на **сите нотирани пречки за спроведувањето на интероперабилноста**, објективни или субјективни, како и предлози за нивно решавање;

Овие резултати потоа ќе бидат соодветно уредени и доставени до Советот за ИКТ, за натамошна обработка и одлучување, со цел што е можно поголема сеопфатност на напорите за интероперабилност, во рамките на правосудниот сектор.

Додаток 1: Интероперабилност - Информатички систем за интегрирано правосудство (IJIS)¹

Зошто структурите на управување се клучни за успехот на IJIS

Автоматизираното споделување и разменување информации од правосудството претставува

¹ Референца: *Информатички системи за интегрирано правосудство, структури на управување, улоги и одговорности, Експликативен извештај, од страна на Националното здружение за кривична правда, за Министерството за правда на САД, Управа за програми во правосудството, Биро за асистенција во правосудство*

комплициран процес. Тој бара државата да има водечка улога во градењето на инфраструктурата што овозможува размена на информации низ целата земја и да создава, усвојува и одржува национални информатички системи и стандарди. Несомнено, ова е голем предизвик за креаторите на политиките и правораздавачите. Судејќи според сегашната состојба во Северна Македонија, оваа улога му е доделена на Министерството за информатичко општество и администрација (МИОА).

Правораздавањето вклучува бројни правосудни и неправосудни институции и агенции, од кои многу употребуваат бројни системи за прибирање, одржување, анализирање и споделување податоци и информации што се клучни за извршување на нивните мисии.

Создавањето капацитет за споделување информации и податоци помеѓу различните агенции, владата и различните области подразбира надминување на воспоставените бариери за размената на податоци. Затоа, претставниците на различните агенции, области и нивоа на власт мора да се здружат и да формулираат и да постигнат согласност за унифицирана стратегија за постигнување интероперабилност.

Овие не се исклучиво технички прашања што можат да ги адресираат програмерите и раководителите одговорни за обработка на податоците. Напротив, планирањето и спроведувањето интегрирано правосудство претставува комплициран потфат што опфаќа повеќеслоен збир политички, организациски, правни, технички, културни и лични прашања што мора да се адресираат. Поради сложеноста што им е својствена на овие прашања и уставната поделба на власта што е исто така присутна, одредена формална организациска структура е неопходен прв чекор за да се осигури дека главните учесници, засегнатите страни и корисниците се лично вклучени во проектот.

Дефинирањето управно тело, без разлика дали со извршен налог, статут, неформална организација или со меморандум за разбирање со кои се утврдува мисија, членство, структура на одлучување и слично, веројатно е една од клучните компоненти за планирање и спроведување успешен **информатички систем за интегрирано правосудство (IJIS)**.

Структурата на управување обезбедува простор за сите релевантни агенции и корисници и ја формализира и обезбедува еднаквоста во одлучувањето (на пример, сите членови имаат еднаков глас во одлучувањето). Таа претставува механизам преку кој агенциите, засегнатите страни и корисниците учествуваат во стратешкото планирање на IJIS за спроведување интегрирани системи и, како такви:

- артикулираат единствена визија и го утврдуваат обемот и фокусот на интегрираното правосудство;
- ги идентификуваат правните, политичките, административните, финансиските и техничките барања и другите пречки за постигнување интеграција;
- ги дефинираат и одобруваат целите, задачите и временските рамки на проектот;
- добиваат поддршка од други државни носители на одлуки;
- ги следат активностите за планирање, спроведување и управување;
- ги дефинираат оперативните барања на IJIS; ја надгледуваат аквизицијата на системите;
- ги решаваат пречките за спроведувањето; и
- го разгледуваат работењето на системот и даваат препораки за подобрувања, засилувања и следни фази на системот.

Структура на IJIS

Структурите на управување со IJIS содржат три клучни компоненти што се фокусираат на следниве задачи: обезбедување лидерство во проектот, дефинирање на дејноста на правосудството и анализирање на техничките услови, политики и решенија.

Проектите на IJIS бараат значителна вклученост на ниво на извршна власт и затоа комитетот за надзор или одлучување е клучната прва компонента на структурата на управување. Овој „извршен комитет“ ги содржи овластувањата и процесите и процедурите на одлучување што една држава ги има воспоставено за да го надгледува планирањето, спроведувањето, работењето и управувањето со IJIS. Овој комитет е составен од лидери/носители на одлуки

на правосудните агенции и други клучни претставници во проектот за интеграција, кои ги претставуваат сите вклучени агенции и области, од најразлични нивоа на надлежност.

Извршниот комитет може да биде комитет чиј претседател е овластен од управителот или со статут да ги носи сите одлуки, или може да биде комитет што дава препораки на одреден службеник во агенцијата кој, пак, донесува одлуки (на пример, управителот, законодавното тело, финансиските управи, директорот за информатички технологии).

За да се заокружи структурата на управување, неопходни се уште две компоненти: оперативни и технички комитети. Иако извршниот комитет ги утврдува политиките, носи клучни одлуки и одвојува средства на агенциите, неговите членови главно не се вклучени во дневниот проток на информации во рамките на една и помеѓу агенциите, ниту пак (или треба да) ги знаат техничките решенија за овие проблеми.

Оперативниот комитет е од суштинско значење за разбирање, анализирање и дефинирање на дејноста на правосудството во рамките на една држава, додека техничкиот комитет ги проценува тековните технички услови и техничките политики и решенија што овозможуваат IJIS.

Оваа суштинска структура на три нивоа на комитетот вклучува експертиза, лидерство и специјализирани вештини од различни групи поединци. Секоја група се осврнува на трите клучни компоненти за успешно планирање на IJIS: лидерство, дефинирање на дејноста на правосудството и анализирање на техничките услови и решенија.

Управната структура на IJIS потоа ќе се потпре на нив за да се насочи на конкретни прашања, задачи и деловни процеси за кои е потребна детална анализа, документација, развој и/или реорганизација, или за да спроведе истражувања за и развој на најразлични планови, модели, политики и насоки поврзани со проектот. Всушност, овие групи ќе обезбедат поголем дел од истражувањата и препораките за главните теми утврдени во овој дел, а потоа резултатите ќе ги достават до управното тело за преглед и одобрување.

Формирање на IJIS

Честопати, идејата на информатичките системи за интегрирано правосудство е водена од оперативните корисници на информатичките системи. Освен во предмети од висок профил, токму оперативните корисници - полицаецот, судскиот и затворскиот службеник се лицата што најчесто доживуваат фрустрации од системот што не успева точно и ефикасно да разменува и споделува податоци и информации. Тие се засегнати од немањето непосреден пристап до информации за налогот или статусот на кауцијата или од неможноста за пристап до информации за кривичното досие за соодветно донесување одлуки итн.

Меѓутоа, без оглед на тоа колку жестоко корисниците честопати се залагаат за IJIS, проектот за IJIS не може да напредува без соодветна структура на управување, успешно планирање, аквизиција и спроведување. Оние што се обиделе не успеале да ја пренесат идејата за IJIS од концептуална фаза до реалност.

Толку е важна структурата на управување што голем број се формализирани во национални закони или извршни налози. Оваа формализација не само што помага да се добие законодавна/управителска поддршка за напорите, туку и ја прави структурата на управување да биде формален и постојан механизам за планирање и спроведување на интеграцијата.

Претставниците на управните тела на другите држави потпишаа меморандуми за разбирање или извршни договори за обезбедување заложба на агенциите. Со оглед на долгорочната природа на проектите за интеграција и честопати постојаната промена на раководството на државните и избраните позиции, формалниот и обврзувачки договор или мандатот може да биде ефикасно средство за државите да обезбедат континуирано постоење на управното тело на IJIS.

Додаток 2: Факти за националната платформа за интероперабилност

- 1. Национална платформа за интероперабилност (ИнтерОп) основана на национално ниво, која ја користат 15 други институции** што не се дел од институциите што се борат против организираниот криминал и корупцијата.
 - систем со висока ефикасност - во просек, една порака е целосно обработена за 3-5 секунди
 - сигурна и доверлива размена на податоци, во согласност со **Македонската национална рамка за интероперабилност** - пријавување корисници во системот со лични дигитални сертификати, шифрирање/дешифрирање пораки, SSL и VPN комуникација, заверка со временски печат
 - достапност на системот од 99,7%
 - автоматско следење и известување за промените на статусот на системот.
- 2. Со оваа процена на потребите се утврди дека постојниот Национален систем за интероперабилност е најефикасен и безбеден систем** што треба да се користи за размена на некласифицирани информации меѓу институциите што се борат против организираниот криминал и корупцијата.
- 3. Постојната ИКТ инфраструктура на потенцијалните институции кориснички ќе треба да се надгради** и тие ќе треба да ги (ре)дефинираат своите „деловни процеси“.
- Безбедноста е суштински елемент на системот за интероперабилност. Меѓусебната комуникација помеѓу субјектите во рамките на системот за интероперабилност е на највисоко ниво на безбедност и сигурност. Комуникацискиот канал за споделување информации помеѓу учесниците (институциите и властите) се потпира на **воспоставените VPN врски и SSL протоколот за автентикација**, кој обезбедува автентикација преку шифрираниот комуникациски канал. Секој клиент за комуникација (CC) комуницира со централниот комуникациски сервер (CS) во МИОА.
- 5. Исто така, секој учесник во ИнтерОп поседува единствен дигитален сертификат, издаден од** овластен клириншки издавач на територијата на земјата корисничка. Дигиталните сертификати се инсталираат на клиентите за комуникација на учесниците, соодветно. Клиентот за комуникација дигитално ја потпишува (шифрира и дешифрира) секоја порака испратена и примена преку системот.
- 6. Системот за интероперабилност води детална евиденција за ревизија на сите трансакции, заверен со временски печат на секоја поединечна комуникација.**
- 7. Платформата за интероперабилност се состои од централен комуникациски сервер и клиенти за комуникација.** Секој вклучен учесник (државна/владина институција или друг орган) има свој клиент за комуникација. Учесниците можат да бидат дефинирани како корисници на податоци, даватели на податоци или корисници и даватели на податоци.
- 8. Во рамките на интероперабилноста, податоците можат да се разменуваат само преку соодветно развиени веб-услуги.** Според барањата за спроведување на проектот, веб-услугите треба да бидат хостирани во рамките на ИТ окружувањето на учесниците во ИнтерОп. Учесниците што ги обезбедуваат податоците преку системот за интероперабилност мора да ги регистрираат своите веб-услуги на Централниот комуникациски сервер (CS) преку својот портал за управување со клиенти за комуникација (CC). Само учесниците што регистрирале веб-услуги можат да бидат признати како даватели на информации. Учесниците што се даватели на информации мора да ги регистрираат своите веб-услуги на CS преку своите клиенти за комуникација (CC).
- 9. Централниот комуникациски сервер (CS) е главниот елемент за обработка во системот за интероперабилност.** Секој учесник и веб-услуга во ИнтерОп мора да бидат регистрирани (електронски) на CS. Откако учесникот е регистриран, тој не може да се отстрани од системот.

Учесниците можат да бидат активни или пасивни. Учесниците се активни сè додека не ги деактивира овластениот администратор, централно преку модулот за управување со CS.

10. **Администрањето на овластувањето на учесникот се обезбедува централно на CS.** Овластениот администратор на CS, централно управува и дефинира кој учесник има овластување да користи или/и да обезбеди информации од/до кој учесник. Комуникациската матрица помеѓу учесниците корисници и даватели на информации се развива и управува централно, преку модулот за управување со CS.
11. **Секој поединечен учесник во ИнтерОп има сопствен клиент за комуникација (CC).** За да бидат меѓусебно поврзани со платформата за интероперабилност, учесниците мора да бидат регистрирани на CS, преку нивниот портал за управување со CC.
12. **Клиентот за комуникација е сервер, инсталиран со соодветна софтверска апликација.** CC обезбедува пристап до одобрените веб-услуги за преземање на конкретните податоци (податоци или/и документ). CC се инсталирани во окружувањето на учесниците.

Како што споменавме претходно, основната цел на спроведувањето на системот за интероперабилност е размена на информации помеѓу учесниците во интероперабилноста. Учесниците даватели на информации имаат одредени информации (податоци и/или документи) зачувани во рамките на нивното ИТ окружување (во локалната база на податоци).

13. **Само податоците (податоци и/или документи) чии метаподатоци структурно се чуваат во базата на податоци на давателот можат да се разменуваат помеѓу вклучените учесници на ИнтерОп**
14. **Улогите на корисниците на секој учесник во ИнтерОп, вклучително и оние на МИОА, се поделени на: „корисник или администратор“.**

Корисниците имаат овластување за „читање“. На ниво на учесник (CC), корисниците ќе имаат можност да ги прелистуваат и да ги добијат потребните информации преку овластените достапни веб-услуги. На централно (CS) ниво, корисникот може да управува со статистичкиот модул на CS за да ги добие потребните статистички или/и дневнички информации.

Администраторите ќе имаат овластувања за „читање“ и „пишување“. Администраторите на учесниците корисници и даватели на информации (CC) ќе имаат овластување да пристапат до локалната администрација и управување со системот за интероперабилност на ниво на учесник. Администрирањето и управувањето ќе бидат обезбедени преку порталот за управување со CC. Администраторите на CC ќе имаат можност да обезбедат:

- Регистрација на нови корисници и доделување улоги на одредено ниво на CC;
- Регистрација на нови веб-услуги;
- Управување со овластувањата на корисниците – доделување кориснички пристап до одредена достапна веб-услуга (за конкретниот учесник);
- Следење на пренесувањето на пораката на одредено ниво на CC;
- Дневничко и статистичко управување на одредено ниво на CC.

I. **Организациско:** Мора да се потпише Меморандум за размена на податоци преку системот за интероперабилност помеѓу институциите со кои ќе се разменуваат податоците и МИОА, со кој ќе се дефинира правната основа за размена на податоци.

II. **Техничко:**

- a. Секоја институција треба да обезбеди:
 - простор за физичка инсталација на HW (орман од мин. 6U)

- соодветни услови на окружувањето (податочен центар/просторија, температура, влажност, електростатски под),
 - контролиран логичен и физички пристап до HW, Непречен мрежен пристап (предизвикан од мрежни проблеми, посреднички сервери, немање јавна IP адреса, пристап до интернет, политики на субјектите...);
- b. Секоја институција треба да подготви основи за развој на веб-услуги:
- спроведување деловна анализа (на пример, добивање валидни информации, дефинирање на параметрите за влез и излез, соработка со ИТ властите),
 - дефинирање на размената на податоци (структурни податоци (зачувани во база на податоци), дефинирани метаподатоци, пристап до база на податоци во согласност со безбедносните правила на Корисникот),
 - спроведување на постојните веб-услуги (SOAP 1.2) и
 - спроведувањето од систем до систем (во рамките на ИТ системот на учесниците) мора да го обезбеди Корисникот;
- c. Мора да бидат обезбедени дигитални сертификати:
- Verba S1 издаден од овластена клириншка куќа на територијата на земјата корисничка (наменет за регистрација на учесници и потпишување пораки) и
 - личен дигитален сертификат издаден од овластена клириншка куќа на територијата на земјата корисничка (наменет за регистрација на корисници).